

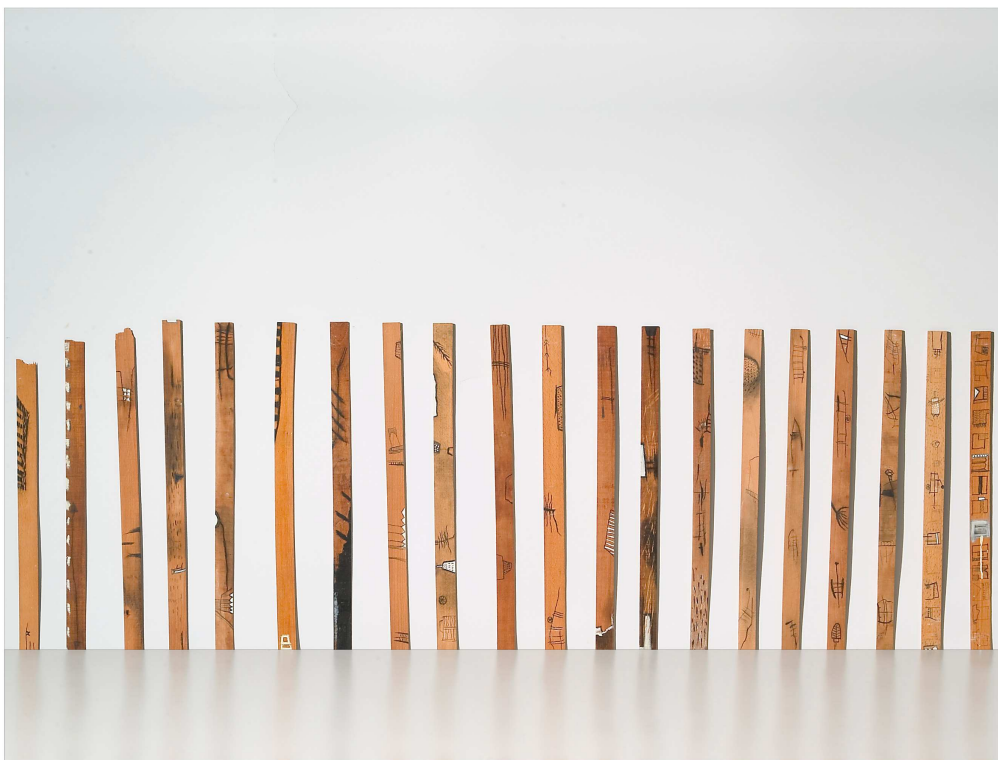

1

גדר חיה, Hedge, נונה אורבך

ד"ר דליה מרקוביץ

גלריה טובה אוסמן, 18.3.04 – 13.4.04

גדר קצובת חרדה, נונה אורבך, 2003. גלריה טובה אוסמן.

ב"גדר חיה" שהוצגה בגלריה טובה אוסמן, מציגה נונה אורבך תערוכת המשך ל"תל נונה" שהוצג במוזיאון הימי הלאומי בחיפה. לתערוכה שלושה חלקים נפרדים – משלימים. האחד מורכב מרישומים על נייר, הלקוחים מתוך הסדרה "[1000 רישומים](#)". באמצעות עפרונות וגירי שמן משרטטת נונה על מלבני נייר קטנים, אוסף של דימויים מרומזים: ברוש, עלה, גלגל, שולחן ודג, המתפקדים כייצוגי טורסו. לצדם, על קיר סמוך, ניצבים פסי עץ צרים תלויים על גדר. בחלון מונחת סירה דמוית [סרקופג](#), עשויה טיח על מסגרת ברזל ורשת, מתוך הסדרה "[שרידים גדולים](#)" שהוצגה ב"תל נונה".

הרישומים, הגדר, ו"הממצא הארכיאולוגי", הם הפירוק וההזרה של הזהות המקומית לזמנים ומרחבים שונים. בין הזמן והמרחב המיתיים של התל לזמן ולמרחב האקטואליים שמקיפה הגדר,

2

חותרת נונה תחת משמעויותיה של הזהות המקומית. בנייר, בטיח ובעץ, היא רושמת ומפסלת, את מצבי הצבירה השונים של הישראליות המבעבעת. פרוק התמהיל המרוכז הזה לחלקיקים של עבר, הווה ואני מדומיין, הוא דיון נוקב בחומרים מהם בנויה הזהות המקומית, ובכללי התחביר המאגדים אותם יחד.

תל: חוק שימור החומר

מדינת ישראל זרועה תלים וחורבות. התל הוא הייצוג החזותי של ערמת הזמן המצטבר, דגימה ויזואלית של ההרס שהותירה התרבות האנושית. לתל נוכחות דרמטית בנוף. שכבות הזיכרון הרבות המגובבות בו זו על זו, מקנות לו אפקט אנכי ומתריס. הבליטה המלאכותית של התל פורעת את כללי התחביר הטופוגרפיים. בדרמטיות צופנת סוד הוא מזדקר מעל הקרקע במופע תלת ממדי, הכולל בתוכו את הזמן, את הפעולה ואת המרחב. העבודה "תל נונה" מטפלת בלוח הזיכרון הגדול הזה שהשאירה לנו ההיסטוריה האנושית, ובמשמעויות המוענקות לו בתרבות הישראלית. לממצאים הארכיאולוגים תפקיד מרכזי בנינוי העבר המיתי של האומה. כאחד המרחבים הכולאים בתוכם את הזמן היהודי הקדום, הפכו התלים למושאן של חפירות נמרצות. מאז ראשית המהפכה הציונית, התהפכו קרבי האדמה החוצה בחפירות אין ספור. הדחף לחדור את הארץ ולמצוא בה שייכות היסטורית למקום, הוליד אתרים ארכיאולוגים רבים, "גנים לאומיים" ומוזיאונים מגוונים, המגוללים את תולדות ההתיישבות היהודית מאז תקופת המקרא. מבט המעמקים שסיפק התל אל תהומות העבר ותהומות הנפש של העם היהודי, היו לחומרי בניין חשובים של האומה המתיילדת.

פעולות הריקון והחישוף הנמרצות של העבודה הארכיאולוגית מסכסכות בין זמנים. את העבר ש"נגלה" מחדש בדמותם של כדים, כלי שמן ושאריות של סל, מניחה הארכיאולוגיה בתוך שגרת היומיום של ההווה. צללי העבר האמורפיים מאוחים, לעיתים בתפרים גסים, אל סיפורי העל העכשוויים. הסירה/ סרקופג של נונה משגרת חיוך אל הייצוגים הללו של התרבות העברית. "ממעבה האדמה" שבסטודיו שלה היא מחלצת דווקא מוצג שהוא רמז לתרבויות האחרות, הלא עבריות, שאחזו בארץ והטביעו בה את חותמן, ואולי גם רמז דק לנזילות ולמופרכות של תחושת הבעלות והשליטה על הארץ. הריאליזם ו"האונטיות" של המוצג, הוא גם קריצה מבודחת

שנשלחת לכיוונו של המאמץ ההיסטורי - ארכיאולוגי המגויס. בניגוד לממצא "התקין" שמוגן בוטרינות ובמלל מדעי רב, הסירה/ סרקופג מונחות בפשטות בגלריה. כמי שלא עברה תחת מבטם הפרופסיונאלי של צידי העבר, היא נותרה בגדר חידה. הסירה/ סרקופג חמקה מנתיבי הברוקרטיה הארכיאולוגיים, משאירה את ממשותה העכשווית עירומה מכל הקשר. ללא קישור אל הקונקרטי - הפוליטי - הלאומי, היא נשארת, לא יותר, מהדבר עצמו.

במישור המטפורי, ניתן לראות בסירה/ סרקופג את הייצוג של ההיסטוריה. בין תנועתה הקלה והנזילה של הסירה המחליקה על פני מרחבים, ובין ארון המתים, מתגלמים ממדי הזמן והמוות. במובנים רבים הסירה/ סרקופג לועגת לניסיון לטוות את הזהות הילידית המקומית מרסיסי העבר. העבר שנחפר עד זרא, היא אומרת, יישאר לעולם חידה סתומה, מתה. גם ניסיונות שימור העבר מוגבלים. אצירת העבר היא מאבק סיוזיפי, אין סופי, נוכח כוחו המפורר של הזמן. אפילו פענוח העבר מתאפיין בנזילות מתמדת. כמו הסירה, מתערסלת גם הפרשנות בין גלי האפנות המתחלפות ובין כיווני הנשיבה החמקמקים של רוח הזמן. צלילת המעמקים אל תהומות העבר, אומר לנו המוצג של נוה, הוא לעולם צלילה פוליטית אל תהומות הנפש הקולקטיבית.

רישום: דלות החומר

מן העדויות הארכיאולוגיות צועדת נוה אל עולם של דימויים, השייך אל מחוזות הציונות החלוצית. נוכח הקשיות המוצקה של החומר הכבד ממנה נוצרה הסירה/ סרקופג, נראים הרישומים כמו עור שקוף ודק. הגבולות הברורים של דף הנייר וחומריותו, קובעים את האופי הטקסטואלי שלו. על פיסות נייר קטנות בתנועות עדינות ומרומזות, פורשים הרישומים מנעד רחב של דימויים: ברוש בודד, סירה, עלה נידף וגלגל. הארכיטיפים של התרבות החדשה נראים מבעד לרישומים הללו, אמורפיים ושבריריים בחד ממדיותם. ללא תוך וללא חוץ ומנותקים מהקשר, הם חפים מכל יומרה היסטורית או תרבותית.

סדרת הרישומים הגדולה מקובעת כולה בפורמט אחיד של 35X35 ס"מ. "יציקת" הדימויים אל הגודל הקבוע של דף הנייר המרובע, משגרת רמז עבה על טיבה של התרבות הישראלית. בין אם היא רמז לתבנית האחידה לתוכה נוצקה הזהות המקומית, או ביטוי חזותי של כללי השיח האחידים שהפיקו אותה, מועברת בהן תחושת המוגבלות הקשה הטמונה בסד, בכל סד.

מה מספרים לנו הייצוגים הללו על הבית הלאומי? על אלו תלים הם נבנו? מה קדם להם ומהו עתידם?

למרות שחלק מן הדימויים מצוטטים שוב ושוב בתרבות העברית, צירופם יחד יוצר הבהובים מקוטעים של מציאות. כזהו הברוש הנושא אלינו ניחוחות של פרדס ישן במושבה וותיקה, או מסמן את גבולותיו של בית הקברות הצבאי. כזהו גם העלה, שצנח מענפיו של אחד מעצי ארץ ישראל, שעטפו בעבר, בנוף קדומים מקראי, את הרי הארץ ומורדותיה. אולם, הדימויים קלושים ואווריריים כל כך, עד שנדמה כי לא מסתתרת מאחוריהם תרבות או זהות. הקורים הדקים שמעגנים את הדימויים למקום, מספרים לנו על האחיזה הרפה שלהם בקרקע. הדלות והראשוניות, אומרת לנו העבודה, לא נולדה מתוך הגודש החומרי הטמון במעבה ההאדמה, אלא דווקא מן הריק, תרבות "יש מאין".

גדר : חומרים משמרים

מדינת ישראל מחורצת בגדרות. משעה שהגדרות הפכו לייצוג של בעלות, הן היו לקרטוגרפים החדשים של המרחב הציוני. כיום, מנוסח הגידור בעיקר במונחים של הפרדה. הגדר הפכה לייצוג הסימבולי והממשי של גבולות ההתפשטות הציוניים. במובנים רבים היא הייתה למופע החזותי של הניצחון הציוני, לתואי הקיום שלו, בסבכה התיאולוגית, ההיסטורית והמדינית בה שקוע האזור.

הגדר היא גם סימון בזמן. היא זמן ההווה של האירועים האקטואליים, האפקט הויזואלי של הסיפוח והויתור. אך הגדר יונקת את הליבידו שלה גם מתלי העבר. תלי העבר הם היצרנים של האוטופיה הציונית – הם "הארץ המובטחת". הגדר היא הארטיקולציה החזותית של יחסי הכוח – בין העבר להווה. היא זמן האמת הרגעי, אמצעי המעניק בכוחו ההיקפי ממשות לזמן ולמרחב. בכך מממשת הגדר גם את האפקט הסיפורי שלה, שכן המרחבים שהיא מצליחה לבלוע ולאגד יחד, הם חומרי הגלם של הנרטיב הלאומי.

ה"גדר החיה", שמה של התערוכה, מעלה אסוציאציות של לבלוב פסטורלי, גזום וירוק, של חיים שלווים ושל נורמליות. ההרמטיות של הגדרות בהן מקיפה עצמה מדינת ישראל, מעידה דווקא על חוסר חיות. גדר הפרדה היא המטריצה האקטיבית של יחסי הכוח, הקונסטרוקציה של

5

השליטה. היא דוגמה להתבצרות פנאופטיקונית, להתגוננות מתמדת, לחומות של פחד שהפכו לסוג של קיום. הגדר החיה, הזעיר בורגנית, הגדר של הצמחייה המבויתת, מקבלת בעבודה משמעויות חדשות. זו לא גדר שמקיפה נופים פסטורליים. גם הפיזיות שלה, המגיעה לגובה בית החזה, לוחצת ומאיימת. הגדר של נונה היא חומר השימור של הזמן והמרחב, היא לא חומר חי. חוסר החיות טבוע גם ברובד החומרי של הגדר. כפיסי העץ הדוממים מהם היא עשויה, היו פעם אורגניזם חי. בשוליים הפנימיים של הסירה/סרקופג כותבת נונה בדיו שחורה:

"קיננו בבועה, טייחנו אותה טייח היטב

את חומותיה ריפדנו במשורים וראשי מגרפות

ובחודי זכוכית טורקיז וירוק.

ולא ידענו שהרע כבר בתוכנו.

בארבע פינותיה קבענו

מרכבות נייר,

מילות השבעה בכנפיהן

מפליגות על עומדן."

כך, בין הזמן המחזורי שמבטאת החזרתיות הנצחית של המיתוס ובין רצף הזמן ההיסטורי הקווי, בין המרחב המקראי הקדום למרחב הציוני העכשווי, מניחה נונה רשתות של גדרות ושל שאלות קיומיות, על עצמנו, על החיים.